

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

|| Sayı/ Issue 20 (Mart/ March 2025), s. 272-286
|| Geliş Tarihi-Received: 04.03.2025
|| Kabul Tarihi-Accepted: 27.03.2025
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.5281/zenodo.15018029

"Alagün Çocukları": Çocuk Bakış Açısıyla Gecekondu ve Apartman Dikotomisi Üzerine Bir İnceleme

"Alagün Çocukları": A Study on the Dichotomy of Squatter Settlement and Apartment from the Perspective of Children

Halime YEŞİLYURT*
Yılmaz DAŞLI**

Öz

Bu çalışmanın amacı Nezihe Meriç'in Alagün Çocukları adlı romanından hareketle göç olgusunun ortaya çıkardığı bir sonuç bağlamında kentleşme sürecinde bireyler üzerinde gerek sosyolojik gerek psikolojik yansımaları olan apartman ve gecekondu kavramlarının çocuklar tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktır. Nitel içerik analizi yöntemi kullanılan bu çalışmada Türkiye'nin iç göç süreci ve akabinde meydana gelen hızlı gecekondulaşma, apartmanlaşma, kentsel dönüşüm sürecinde toplumsal hayatta meydana gelen değişimler çocuk kahraman Ali'nin bakış açısıyla aktarılmıştır.

1950 dönemi Türk edebiyatının ilk kadın öykü yazarlarından biri olan Nezihe Meriç, eserlerinde toplumsal sorunları ön plana koymaktadır. Meriç, köyden kente göç temasını işlediği Alagün Çocukları adlı romanda kentleşme sürecinde gecekondu ve apartman kavramlarının bireyler üzerindeki etkisini ve onlar tarafından nasıl algılandığını çocuk gözüyle anlatıyor.

1950'li yıllarda kırsal göçün artması kentlerde çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Temel fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra barınacak yer arayışı kırsaldan gelen kişilerin en büyük sorunlarından biridir. Kente yeni gelen vasıfsız iş gücü konumundaki kişiler, ne iş bulursa yapacak hangi koşullarda olursa yaşayacak durumdadırlar. Bu kişilerin büyük bir bölümü apartmanlarda kapıcı ya da temizlikçi olarak çalışmaktadırlar. Söz konusu durum ise farklı sosyolojik ve psikolojik sorunları beraberinde getirmiştir. Kapıcılıkla geçimini sağlayan kır kökenli ailelerin, apartman sakinleri tarafından sadece hizmet sağlayıcı olarak görülüp değersizleştirilmeleri veya sağlık koşulları uygun olmayan bodrum katlarında yaşamaya mecbur olmaları bu sorunlardan bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Nezihe Meriç, Alagün Çocukları, göç, gecekondu, apartman, kent.

Abstract

The aim of this study is to use the novel "Alagün Çocukları" by Nezihe Meriç to show how children perceive the concepts of "apartment" and "squatter settlement", which have both sociological and psychological effects on the individual in the process of urbanization, in the

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü., e-posta: hgokkaya@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9088-9784.

** Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, e-posta: ydasli@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6569-1103.

context of the phenomenon of migration. In this study, in which the qualitative content analysis method is applied, Turkey's internal migration process and the subsequent rapid squatting, apartmentization and changes in social life in the process of urban redevelopment are presented from the perspective of the child hero Ali.

Nezihe Meriç, one of the first female story writers of 1950-era Turkish literature, focuses on social problems in her works. In her novel "Alagün Çocukları", in which she deals with the theme of migration from the village to the urban, Meriç describes the effects of the concepts of squatter settlements and apartment buildings on individuals in the urbanization process and how they are perceived by them through the eyes of children.

The increase in rural migration in the 1950s brought along various problems in urbans. In addition to basic physiological needs, the search for a place to live is one of the biggest problems of people coming from rural areas. Newcomers to the urban, who are in the position of unqualified labor force, are in a position to do whatever work they can find and live under whatever conditions they can. Most of these people work as building superintendents in apartments or as cleaners. This situation has brought about different sociological and psychological problems. Some of these problems include the societal undervaluation of families from rural areas who earn their living as building superintendents, being seen as mere service providers by apartment residents or being forced to live in basements with inadequate sanitary conditions.

Keywords: Nezihe Meriç, Alagün Çocukları, migration, squatter settlement, apartment, urban.

Giriş

Çeşitli tanımları yapılan göç kavramı, özellikle 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ekonomik temelli bir ivme kazanmıştır ve günümüzde de değişik gerekçelerle devam etmektedir (Tuncer, 2021, s. 13). En genel tanımıyla göç, birey ve grupların, sosyal, ekonomik, siyasi ve doğa şartları gibi nedenlerle coğrafi olarak yer değiştirmesi (Adıgüzel ve Tekgöz, 2020, s. 303; Alptekin, 2023, s. 1) olarak tanımlanır. Taşçı (2012, s. 155) göç kavramını bir yandan iki yerleşim yeri arasındaki hareketlilik olarak tanımlarken, öte yandan insanların bu süreçte sadece bireysel ve toplumsal olarak bir yerden başka bir yere gitmediklerini aynı zamanda kültür ve yaşam biçimlerini kısmen de olsa taşıdıklarını dile getirir. Dolayısıyla göç aynı zamanda coğrafyanın nakli anlamına gelmektedir.

19. yüzyılda Ravenstein'in ortaya atmış olduğu teoriye göre, ulaşım teknolojilerindeki ilerlemeler ve gelişmeler sayesinde insanların ve malların dolaşımı kolaylaşmıştır. Buna bağlı olarak da gelişmemiş yerleşim yerlerinden gelişmiş olanlara doğru sosyoekonomik gerekçeli göç hareketleri başlamıştır (Tümtaş, 2020, s. 36). Bu bağlamda göçün insanların gönüllü olarak ve daha iyi şartlar için bulundukları yerlerden ayrılmasına neden olduğu görülmektedir. Göçün tanımları ve türleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada, Türkiye'deki iç göç sonucunda ortaya çıkan kentleşme ve gecekondulaşma süreci, Nezihe Meriç'in Alagün Çocukları adlı eseri bağlamında nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu noktada Türkiye'nin iç göç, süreci ve buna bağlı olarak kentleşme, gecekondu ve apartmanlaşma kavramları bağlamında açıklanmaktadır.

Kentleşmenin temel dinamiklerinden biri olarak görülebilen göç olgusu, tarımdan sanayiye geçişin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve şehirlerin gelişmesinde rol oynadığı gibi uzun zaman alabilecek ekonomik ve sosyal çözümlere de neden olmuş ve olmuştur (Taşçı, 2012, s. 155). Kentteki istihdam oranlarının köylere kıyasla fazla olması köylü halkın yoğun bir şekilde kente göç etmesine neden olmakta, bu durum da giderek bazı kentlerin istihdam konusunda sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Yoğun göç sonucu ortaya çıkan iş bulma problemlerine rağmen kentsel alanlar kırsal ile kıyaslandığında yine de iş imkânlarının daha fazla olduğu mekânlardır (Şentürk, 2012, s. 133). Bu nedenle her

geçen gün giderek daha fazla insan kentlere gelmektedir. Göç olgusunu açıklamak için birçok yaklaşım bulunmasına karşın Türkiye’deki iç göç daha çok “itme- çekme kuramı” ile anılır ve incelenir. Söz konusu kurama göre her ülkenin kendi dinamikleri ve koşulları çerçevesinde göçü etkileyen itici ve çekici faktörleri bulunmaktadır. Türkiye özelinde ise söz konusu itici ve çekici faktörleri işsizlik ve beraberinde getirmiş olduğu yoksulluk, bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar, hızlı nüfus artışı, tarım kesimindeki dönüşüm, ekonomi politikalarındaki yetersizlikler, siyasi nedenler ve terör olarak gruplamak mümkündür (Apltekin, 2023, s. 52).

1950’li yıllarda bir yandan miras hukuku sebebiyle tarım arazilerinin hızla parçalanıp küçülmesi, kârlılık ve verimliliğin azalmasına dolayısıyla çiftçi ailelerin yoksullaşmasına neden olurken öte yandan tarımda makineleşmenin giderek artması da daha az insana ihtiyaç duyulan entansif tarıma geçilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında sulama kanallarının yetersizliği yüzünden veya az da olsa kırsalda zenginleştiği için kentlere gelip kentin olanaklarından yararlanmak veya orada öğrenim görmek isteyen kişiler de iç göç oranlarını arttırmıştır. Türkiye’de iç göç genellikle kademesiz olarak gerçekleştiği için direkt olarak büyük kente gelen insanlar çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Çarpık veya düzensiz kentleşme, gecekonduların artması veya kentleşme olgusuna bağlı olarak kentleşme sorunları gündeme gelmiştir (Onat, 1993, s. 6).

Özellikle 1950’lerde başlayan iç göç serüveni, kentlerde sanayi sektörüne yapılan yatırımlar ve üretim alanlarının devlet tarafından desteklenmesi ile 1960’tan itibaren geçilen yeni planlama dönemiyle yoğun bir hal almıştır. Ortaya çıkan işgücü ihtiyacı ise kırsaldan gelen insanlar ile giderilmeye çalışılmıştır. Köylerden gelen insanların şehirlerde tutunabilmeleri için gecekondulaşmaya da göz yumulduğu görülmektedir (Şentürk, 2012, s. 135). Bu bağlamda göç, kentleşme ve gecekondu kavramları birbirine paralel olarak gelişen ve etkileşim halinde olan süreçleri ifade eden bir bütündür (Akgür, 1997, s. 80).

Gecekonducular çeşitli nedenlerle yaşadıkları kırsal bölgelerden nispeten daha büyük ve gelişmiş şehirlere gelen insanları ilk karşılayan mekânlardır. Karpat’ın (2016, s. 23) da ifade ettiği gibi daha çok kır kökenli insanların oturdukları bu yerleşim birimleri, birçok üçüncü dünya ülkesindeki kırsal göç ve kentleşme temel sürecinin bir parçasıdır. Türkiye’deki kentleşme süreci incelendiğinde gecekondulaşmanın tarihsel süreciyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu noktada Özdemir Metlioğlu (2018, s. 110), Türkiye’nin kentleşme tarihinin aynı zamanda gecekondulaşmanın da tarihi olduğunu söyler.

Gecekonducuların Türkiye’de ortaya çıkışı 1945’e kadar uzanmaktadır. Söz konusu dönemde tarımdaki makineleşme ve toprağın parçalanması birçok kişinin işsiz kalarak kette yeni olanaklar aramasına neden olmuştur (Onat, 1993, s. 7; Çakır, 2011, s. 211). Söz konusu dönemde sanayileşmenin tam anlamıyla gerçekleşmemesi ise kente gelen kır nüfusunun bir yandan marjinal işlerde çalışmasına neden olurken diğer yandan barınma sorunlarına yol açmıştır. Gecekonducular kent hayatı içerisinde kırsalın bir devamı niteliğindedir. Her ne kadar ilk başlarda aile reisleri tek başlarına göç etse de zamanla diğer bireyler de köyden ayrılır; fakat söz konusu bu ayrılış köyden tamamen kopma şeklinde değil; köy ile kent arasındaki ilişkinin devam etmesi biçiminde gerçekleşir. Bu noktada Onat gecekondu kavramını “konut olarak” ve “yaşam biçimi olarak” gecekondu olarak ikiye ayırır. Ona göre şehre gelen kırsal kesim için konaklama mekânı olarak ortaya çıkan gecekonducular aynı zamanda kırım bir uzantısı olan ve kentle bütünleşmeye çalışan mekânlardır (Onat, 1993, s. 7).

Adıgüzel (2012, s. 191), İstanbul'un Esenler ilçesine Türkiye'nin 13 ilinden yapılan göçleri ele aldığı çalışmada iç göçler nedeniyle şehre gelenlerin tüm iş fırsatlarını değerlendirerek "ne iş olsa yapacak" bir kişiliğe büründüklerini dile getirir. Geldikleri yerden daha farklı ve yüksek bir kültür ortamına giren bu kişiler, özellikle göç sürecinin başlarında türlü işleri yapmayı ve branda vb. ile çevrilmiş baraka ve binalarda yaşamayı göze almaktadırlar. Çalışmaya gelen bekâr erkeklerin aynı odalarda kalmaları, vasıfsız/düşük kaliteli işlerde çalışmalarının yanı sıra ne bulursa onu yemeleri de yeni geldikleri ortamda tüm zorlukları gönüllü olarak göze aldıklarını göstermektedir. Geldikleri yerlerde nispeten daha iyi sayılabilecek yaşam standartlarına sahipken göç ettikleri yerlerde daha aşağı sosyal statülü işlere ya da fiziki şartları elverişli olmayan ortamlara boyun eğmek zorunda kalan insanların durumları Türk Edebiyatı'nda da çeşitli şekillerde konu edilmiştir.

Bu çalışma ile Göç olgusunun neden olduğu Gecekondu ve Apartman dikotomisi Nezihe Meriç'in *Alagün Çocukları* adlı romanı referans alınarak derinlemesine analiz edilmiştir. *Alagün Çocukları* romanında kırdan kente göç neticesinde meydana gelen kentleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gecekondulaşma sürecini çocuk kahraman Ali'nin bakış açısıyla ele almıştır.

1. Nezihe Meriç'in Edebiyattaki Yerine Dair

1950 Kuşağı yazarlarından Nezihe Meriç'in eserlerinde bireysel temaların yanı sıra ağırlıklı olarak sosyal temalar da öne çıkmaktadır. Meriç öykülerinde özellikle orta tabaka aydının mutsuzluğunu ve toplum tarafından anlaşılamayan kadının bunalmışlığını ele akmaktadır (Çopur, 2022, s. 448). Kadın sorununu bazı öykülerinde asıl izlek olarak ele alırken bazılarında da ana olayın ardında konumlandırır (Yılmaz, 2023, s. 5). Eserlerinde bir yandan toplumsal baskı yüzünden mutsuzlaşan kadınların sorunlarını bir aydın kadın duyarlılığı ile işlerken diğer taraftan da mücadeleci kadınların yaşamlarından kesitler sunar (Önder, 2006, s. 31).

Yoksulluk, göç ve kent yaşantısının kadınlardaki yansımaları eserlerindeki ağırlıklı temalardandır (Erenci, 2011, s. 101). Çalışmamızın merkezini oluşturan *Alagün Çocukları* adlı romanda da iki kadın figür ön plana çıkmaktadır. Biri köyden kente göç eden ve kent hayatının sıkıntılı şartlarına rağmen bulunduğu ortamı güzelleştiren anne figürü diğeri ise sahip olduğu kültürel değerler ve bilinç sayesinde kentsel dönüşüme direnen ve bulunduğu çevrede anlaşılamadığı için cinni olduğuna inanılan yaşlı müzik öğretmeni Nazlı Hanım. Her iki figürün vermek istediği asıl mesaj roman kahramanı Ali'nin anlatımlarıyla belirgin hale gelmektedir.

Romandaki anne figürü ekonomik nedenlerle köylerini terk etmek zorunda kalan, kentin kendilerine sunduğu sınırlı fırsatlarla yaşama tutunmaya çalışan ve çocuklarının eğitimi için zorlu koşullara katlanan göçmen kadınların temsilcisidir. Nazlı hanım ise apartmanlaşmaya karşı bilinçli bir direniş göstermese de geçmiş yaşantısındaki kültürel alanın ona sunmuş olduğu değerleri koruma eğilimindedir. Böylelikle modernleşmenin dayattığı mekânsal dönüşüm baskısının karşısında duran aydın kadın kimliğini yansıtır. Eserde Ali'nin her iki figürün hayatından kesitleri anlatması ve onlarla olan iletişimi, kentleşme sürecinde farklı sosyal sınıfların ve kültürel geçmişe sahip kişilerin kente tutunma çabalarını ortaya çıkarmaktadır.

2. Alagün Çocukları'nda Kentleşme ve Gecekondulaşma

Nezihe Meriç, *Alagün Çocukları* adlı eser ile gecekondu olgusuna farklı bir bakış açısı getirmektedir. Eserde ilk olarak iç göç, kent yoksulluğu ve ötekileştirme temaları ön plana çıksa da gecekondu olgusu çocuk kahraman Ali'nin gözünde farklı bir nitelik

kazanmaktadır. Roman, çocukluğunu oturduğu çevrede henüz apartmanlaşmanın çok yoğun olmadığı bir dönemde geçirmiş olan ve o günleri çok özleyen anlatıcının pazar yerinde Lâ sesini arayan Ali ile tanışmasıyla başlar. Başkahraman Ali, o daha doğmadan önce köyden kente gelen anne ve babasının kendisine köy hakkında anlattığı güzelliklerden etkilenecek gecekonduya karşı bir sempati ve merak duyar. Düşlediği köy hayatıyla özdeşleştirdiği gecekondu yaşantısını apartmanlara tercih eder. Türkiye’nin kentleşme ve buna bağlı olarak gecekondulaşma ve apartmanlaşma sürecinde mekânın toplumsal statüleri nasıl şekillendirdiği Ali’nin gözünden romanın anlatıcısına aktarılmaktadır. Bu bağlamda kırdan kente göçün nedenleri ve göç edenlerin apartmanlaşma sürecinde ne gibi sorunlarla baş etmek zorunda kaldıkları eser içi örneklerden yola çıkılarak sınıflandırma yapılmıştır.

Ali’nin babası Hüsün, kırdan kente gelen birçok insan gibi yaşadığı yerin şartlarının yeterince iyi olmaması nedeniyle şehre taşınmayı ara sıra istese de emin olamamaktadır. Hüsün’ün “dölüm yok, düşüm yok. İşim yok, gücüm yok. Şu goca dünyanın ortasında, yok yoksul bir garibim...” (Meriç, 1982, s. 16) sözleri bir yandan kimsesizliğine vurgu yaparken diğer yandan da köydeki iş imkânlarının yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Birçok kişi gibi o da şehre gitmeyi düşünse de tereddüt etmektedir. Asker arkadaşlarının onu kendileriyle birlikte şehre gelmesi için ikna etmeye çalışmasına karşın o, baba gibi sevdiği albayının kente yönelik olumsuz görüşlerini görmezden gelemeyiz. Eserde, söz konusu dönemdeki insanların gözünde kent yaşamının çekiciliği ve olumsuz yanları ve buna bağlı olarak yaşadıkları ikilem, Hüsün ve arkadaşları arasındaki konuşmada aşağıdaki gibi dile getirilir:

“Gel la bizimle. Gel kente gidelim. Yapılarda çok iş var,” demişlerdi. Onlara bakarsan, büyük kentte yaşamak, tüm zorluklarına karşın, gene de iyiydi. Hepsinin akli birer gecekondu yapmaktaydı. Kente yakın yaşamak istiyorlardı. Hüsün, az kaldı onlara uyup gidecekti. Ama, onu çok seven albayı vazgeçirmişti. “Kent yedibaşlı devdir oğlum.” demişti. “Yer yutar insanı. Sen iyi çocuksun. Safsın. Dön köyüne” (Meriç, 1982, s. 17).

Albayının sözleri, kent hayatının çeşitli yönleri bulunduğuna ve bazen de Hüsün gibi özellikle kırsaldan gelenler için kötü bir yer olabileceğine yönelik bir inancı da gösterir. Hüsün’ün kalmakla gitmek arasındaki ikilemi ise yine “Gitsem mi acep ben de kente?” sözleriyle dile getirilir (Meriç, 1982, s. 17). Hüsün’ü asker arkadaşlarının şehre beraber gitme konusundaki ikna çabaları, dönemin ekonomik gerçekleriyle örtüşen bir durumun varlığını göstermektedir. Tarımda makineleşme ve kırsalda geçim kaynaklarının azalması gibi ekonomik nedenler, insanların şehirlere göç ederek daha iyi bir yaşam arayışına girmelerine ivme kazandırmıştır. Eserdeki Albay figürü ise, kentleşmeye yönelik eleştirel bir bakış açısını temsil etmektedir. Bu noktada kent hayatının bireyin yaşamına getirmiş olduğu fırsatlar ve/ya onun önüne çıkardığı tehditler çeşitlendirilebilir, fakat araştırma alanımızı Alagün Çocukları eseri ile sınırlı tuttuğumuz için konuyla ilgili açıklamalar sadece eserde üzerinde durulan noktalar çerçevesinde ele alınacaktır.

Hüsün’ün arkadaşlarının şehre gidip gecekondu yapma fikirleri ise dönemin kentleşme sürecinde gecekondu alanlarının nasıl bir çıkış noktası ve çözüm kapısı olarak algılandığını göstermektedir. Göç edenlerin büyük bir kısmı, olumsuz yaşam koşulları ve ekonomik zorluklara rağmen, kent yaşamını çekici bulmakta, ona umut bağlamaktadır. Gittikleri yeni yerlerde köylerinin özlemini çeceklerini daha gitmeden bilirler, buna rağmen içleri yine de gelecek güzel günlerin umuduyla dolup taşar. Kırsaldan kente gelen birçok insanın taşıdığı endişeleri, Hüsün de derinden hissetmektedir. Hüsün, “yolu da gara, gendi de garaymış derler bu kent için.” [...] “Serçeleri bilem isliymiş gız. Biz

buralarda yapamayız. Bize su gerek, ağaç gerek. Bu iş nasıl olacak!” diyerek içindeki endişelerini karısıyla paylaşır (Meriç, 1982, s. 20).

Karısı Güzel de köydeki hayatın ekonomik bakımdan zorlu olduğunun farkındadır ve kente gitme konusunda kocasıyla benzer kaygıları hissetse de ilk başlarda daha umutlu bir tutum sergilemektedir.

“Bah hele Hüsün!” dedi. “Ta şu uzakta, bizim gibi bi garip ağaç var. Galkıp oraya varsak... O ağaç bizim ağacımız olsa... Dibine bir dam etsek. Altında ahır, yokarda bi göz oda... Ocağımız yanar, tütünümüz tüter olsa... Hayvanlarımızı ahıra goysak, bostanımızda patlıcanımız, acı biberimiz, tomatesimiz yeşerse... Bol bol soğan eksek ki, bulgur aşının yanı yavan galmasın. Yeriz soğanı, yeriz soğanı... Gücümüz kuvvetimiz yerinde olur. Sonra... Bizim gibi bir garip daha gelir. Ona da hemen bir dam eder, bir ağaç dikeriz. Acele bostanını yeşertiriz. Bu böyle oldu muydu, gayri, duyan gelir, gören gelir... Gendimize bi güzel köy ederiz ki...” (Meriç, 1982, s. 22).

Güzel’in kentte hayal ettiği yerleşim alanı köyün uzantısı niteliğindedir. Dönemin gecekondlu yaşamı ve algısının sosyolojik ve psikolojik boyutları, Güzel’in tasvirleriyle netlik kazanmaktadır. Onun hayali, kente göç eden pek çok kişinin zihnindeki arzuyu temsil etmektedir. Kendine ait bir mekân yaratma ve köy hayatı inşa etme isteği, Hüsün ve Güzel gibi kırsaldan gelen insanların kentte tutunabilme çabalarının hem sosyolojik hem de psikolojik bir yansımasıdır. Böylelikle kentin dışında, kendi kültürüne uygun yaşam alanları inşa edebilen insanlar yoğun bir şekilde yapılaşmış, betonlaşmış yapıların aksine doğa ile iç içe ve kendi üretimleriyle var olabilecekleri alana yönelmiş olmaktadır. Kendileri gibi kırsaldan henüz gelmiş olanlar için yeni gecekondular inşa etme çabaları ise insanların sadece barınma isteğiyle değil aynı zamanda topluluk oluşturma ve aidiyet kurma istekleriyle de hareket ettiklerini göstermektedir. Kente gelenler köyden tamamen kopmamakta, köy yaşam tarzını kentte de sürdürebilmenin yollarını aramaktadırlar. Güzel’in zihnindeki altı ahır üstü oda ev tarzı, klasik köy evinin bir fotoğrafı gibidir. Bunun yanı sıra yeni gelenler için el birliğiyle hareket edilip barınacak yer oluşturma, bağını bahçesini yeşertme çabaları ise köy hayatındaki dayanışma ve kolektif yaşam anlayışı ile örtüşmektedir. “Bizim gibi bir garip daha gelir.” diyerek benzer özelliklere sahip insanlarla topluluklar oluşturarak kendi varlıklarını kabul ettirmek istemektedirler. Eserde, gecekondlu alanları aynı zamanda yoksulluğun rutinleştiği mekânlar olarak ortaya çıkar ve insanların soğan ekmek gibi temel gıda maddeleriyle hayatta kalmaları onlar için sıradan bir durum olarak yansıtılmaktadır. Birçok kişi aslında kentle bütünleşmek yerine kent içinde böyle alanlar oluşturmak ile kendi alışkın oldukları yaşam biçimlerini sürdürebilecekleri alanlar yaratma çabasıdır. Bu bağlamda, gecekondular pek çok kişiye göre köyden kente gelerek orada hayata tutunabilmek için bir geçiş alanı özelliğinin ötesinde kent içinde alternatif bir yaşam alanıdır.

Hüsün ile Güzel’in kente geldiklerinde inşa edip yaşamayı hayal ettikleri ve köy hayatının devamı niteliğindeki gecekondlu imgesi bir anda tersine döner. Başlangıçta köyden kente göç edenlerin alışkın oldukları hayatı, gittikleri yerlerde de devam ettirip sorunsuz bir şekilde yaşayabileceklerine yönelik inançları kente geldikten sonra değişir. Hüsün ve Güzel’in de kente geldiklerinde karşılaştıkları gerçekler hayal ettiklerinden çok farklıdır. İç göç sürecine paralel olarak kentleşme, kentlileş(e)me(me), gecekondlu(laşma) veya apartmanlaşma gibi bazı temel kavramlar hızlı bir şekilde literatürde yerini alır. Bu bağlamda köyden kente gelenlerin birçoğu geldikleri yerlerde gecekondular oluşturma yanı sıra kent hayatının bir simgesi durumuna dönüşmüş olan apartmanlarda kapıcılık ve temizlik işleri yapmaya başlar. Hüsün ve Güzel de büyük bir apartmanda kapıcı olarak işe başlarlar. Güzel’in bir anda kendini içinde buluverdiği apartmanın zor koşulları ise eserde şöyle dile getirilir:

Kocaman bir apartmana kapıcı olarak yerleşmişlerdi. Güzel, ilk gün, bodrumdaki odaya girince, aralığa bakan pencereden, başını uzatıp dışarı baktı. Dört bir yan duvardı. Boz bir ışık içinde dimdik uzanıp giden duvarlar. Dipte, çerin çöpün kokusu vardı. Ta yukarda, tepede de kirli camlar. Gökyüzü görünmüyordu. Güzel'in başı döndü. Her yan, boz, kara, kirli, pis, isliydi. “Uuuuyyhhlh!” dedi gene, başını içeri çekerek. “Gız anam, biz ölüyük la Hüsün burada. Mezer gibim töbeler olsun.” (Meriç, 1982, s. 24).

Türkiye’de iç göç sürecine bağlı olarak apartmanlaşmanın şehir hayatının simgesi haline gelmesi özellikle 1950’lerde hız kazanır. Gecekondu kırıksaldan kente gelenleri ilk karşılayan mekânlar olsa da eserde Hüsün ve Güzel doğrudan apartman yaşantısının bir parçası olurlar, fakat bu durum onlar gibi kırıksaldan gelenlere sanıldığı kadar kolaylıklar sunmaz. Bodrum katındaki dairenin onlara kalacak yer olarak verilmiş olması, toplumsal ve mekânsal bir hiyerarşinin varlığını göstermektedir. “Kocaman bir apartman” ifadesinden yola çıkarak yeni gelenlerin sadece en alt konumda bir yeri hak ettiklerini, şayet bu şartlardaki bir daireye razı olurlarsa orada kalabileceklerine müsaade olduğu vurgulanmaktadır. Bulundukları ortamda bir hiyerarşi vardır ve onlar bunun en alt basamağını oluşturmaktadır. Dairelerin fiziksel konum ve şartları kişilerin toplumsal yapı içerisindeki konumu belirlemektedir. Hüsün ve Güzel için ise burası bir mezardan farksızdır. Dört bir yanının duvar oluşu ve sadece yukarılarda bir yerdeki kirli camdan görünemeyen bir gökyüzü, Güzel’e kendini mezarda hissettirir. Bulunduğu yer onun için artık ölümle eşdeğerdir. Gerçekte hayal ettikleri ile karşılaştıkları bambaşkadır ve onlar bu başkalığın arasında sıkışıp kalmışlardır.

3. Kentleşmenin Yol Açtığı Sorunlar

Yaşadıkları bu hayal kırıklığının fiziksel ve ruhsal yıpratıcılığını ise Ali anlatıcıya şöyle aktarır: “Çok kötü bizim yerimiz. Havasız. Anamın gül yanakları ondan solmuş. Bubam öyle diyor...” demişti sıkıntıyla (Meriç, 1982, s. 25). Ali, annesinin kent hayatı yüzünden yaşadığı sıkıntıları görebilse de ona bir çözüm getirememektedir. Onun durumu aslında göçü yaşayan çocukların ailelerinin çektiği sıkıntıları nasıl içselleştirdiklerini göstermektedir.

Şehir hayatının getirmiş olduğu zorluklara rağmen pek çok kişi gibi Güzel ve Hüsün’ün de köylerine dönmemelerinin en temel nedeni, çocuklarının iyi bir eğitim alabilmesine yönelik umutlarıdır. Yoksa ne fiziksel şartlar ne de insani ilişkiler köydeki gibidir.

“Gurbet acısı, Güzel’le Hüsün’ün çoktan canlarına yetmişti. Ama, ille şu Ali! Ali okusun, Ali adam olsun, kendileri gibi sürünmesin istiyorlardı. Ali, hep pekiyi aldığı için, akıllı olduğundan herşeye katlanabiliyorlardı. Ali onlara masallar, öyküler okudukça içlerine baygınlık gibi bir sevinç yayılıyordu. Yoksa, apartmanın derdi, insanların kahrı çekilesi değildi.” (Meriç, 1982, s. 31).

Köydeki eğitim olanaklarının sınırlı oluşu, kent göçmeni ailelerin geri dönüşünü engellemektedir. Çocuklarının gelecekte daha iyi şartlarda eğitim, iş ve meslek fırsatları yakalayabileceklerine yönelik inançları onların zorluklara katlanmalarındaki güç ve motivasyon kaynaklarıdır.

4. Modernleşme Sürecinde Apartman Komşuluğu ve Sosyal Dinamikler

Apartmanlar, sosyal sınıfların mekânsal ayrışmasını simgelemektedir. Bu ayrışma apartman sakinlerinin birbirlerine karşı olan davranışlarını da şekillendirmektedir. Aynı apartmanda yaşayan farklı sosyal tabakalardan insanların kurduğu ilişkiler ve statü farklılıkları, Güzel ve Hüsün’ün onlar hakkında anlattıklarıyla netlik kazanır. Her birinin

farklı yönleriyle ele alınması, kentleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal stereotipleri ve komşuluk ilişkilerindeki dönüşümü göstermektedir.

Dört numaradaki şişman kadının hep pasta börek kokması ve insanların yüzüne bağırıveriyor oluşu (krş. Meriç, 1982, s. 31) sınıfsal bir profil çizmektedir. Gerek fiziksel görünümüyle gerekse yedikleriyle maddi durumunun iyi olduğuna yönelik bir izlenim vermektedir. İnsanların yüzüne karşı bağırması ise kentteki nezaket kurallarına zıt bir davranış olsa da halk arasında yaygın olan yüksek sesli iletişim tarzına bir göndermedir.

Üç numarada oturan adam ise aşırı sinirli, yüksek sesle konuşan baskın bir figür olarak tasvir edilir. “[...] Koca sesli, sinirli. İki de bir zili çalardı. İnsan yerinden sıçardı. Parmağını dayadı mı, çekmek bilmezdi. Zil sesiyle çınlardı apartman.” (Meriç, 1982, s. 31). Kentleşme süreciyle birlikte insanların birlikte yaşamalarına rağmen aslında bir o kadar da birbirlerine yabancılaştıkları görülmektedir. Üç numarada oturan kişinin karşısındakilere değer vermemesi, apartmandaki diğer kişileri zil sesiyle rahatsız etmesi kentlileşememenin bir göstergesidir.

Kapıcıların apartmanda statü olarak en alt sınıf kabul edilmesi ise altı numaradaki kadının Ali’nin anne ve babasına sürekli artık yemek yardımı yapmasından anlaşılmaktadır. “[...] Hele, altı numaradaki kadın! Durmadan artık yemek verirdi. Güzel, hırsından çatlardı ama, sesini çıkarmaz, söylene söylene çöpe dökerdi. Oysa kadın, iyilikseverliğinden memnun, gülerdi onları görünce. Kurumlanırdı. [...]” (Meriç, 1982, s. 32). Altı numaradaki kadının sürekli artık yemekleri onlara vererek yardım ettiğine inanması ve nedenle de kendiyile gurur duyuyor oluşu komşuluk ilişkisinden ziyade altta olana yönelik bir üstünlük gösterisidir. Yardımın yönü aşağıdan yukarıya değil; tam tersine yukarıdan aşağıya doğrudur. Bu nedenle Güzel, bu yardımı onur kırıcı bulmaktadır.

Kentsel yoksulluk ve onun getirdiği sosyal sorunlar da dokuz numaradaki beş çocuklu aile ile gözler önüne serilmektedir. “[...] Ya, o beş çocuklu dokuz numara! Hep ekmeksiz kalırlar, gece yarısı olsun, sabahın karanlık vakti olsun, kapılarda pencerelerde çırpınmaya başlarlardı: “Hüsün Efendi ekmek, Hüsün efendi ekmek..” Çocukları da bir yaramaz! Ali’yi dövmezlerdi ama, apartmana kıran koyuyorlardı. Duvarları çizmek, vidaları sökmek, cam kırmak... [...]” (Meriç, 1982, s. 32). Söz konusu ailenin çocuk sayısının nispeten fazla olması ve sürekli ekmek ihtiyacı duymaları farklı açılardan yorumlanabilmektedir. Öncelikle maddi zorluklar içerisinde bulunun insanların en temel gıda maddesi ekmektir, nüfusu kalabalık ailelerde bu ihtiyacın tam anlamıyla giderilebilmesi zor bir durumdur.

Gece gündüz fark etmeksizin kapıcıdan ekmek istemeleri, kent yoksulluğunun devamlılığını ve gıda güvencesizliğini vurgulamaktadır. Beş çocuklu bir aile için evdeki ekmeğin hızla tükenmesi ya da yetersiz miktarda temin edilip sonradan aynı siparişin gün içinde defalarca tekrar etmesi, ailenin tek seferde alışveriş yapamadığının dolaylı bir göstergesidir. Maddi gücü yerinde olan biri daha fazla ekmek alıp bu sorunu tek seferde çözebilecekken söz konusu aile bunu yapamaz. Aynı zamanda söz konusu dairede oturan ailenin Hüsün’ü vakitli vakitsiz ekmek almaya göndermeleri kapıcılık mesleği üzerinden başka bir insanı değersizleştirdiklerini ve kişisel sınırlarının ihmal edildiğini göstermektedir. Onlara göre Hüsün ve ailesi, apartman sakinlerinden biri olarak kabul edilmeyip sadece bir hizmet sağlayıcıdır.

Apartmentdaki ailelerin hepsi birbirinden farklı statülere ve insan ilişkilerine sahiptir. Beş numara bu açıdan diğer ailelerden belirgin bir farklılık göstermektedir. Kentleşmeyle birlikte apartman yaşamındaki sert sınıfsal ayrımların biraz da olsa kırılabilir oluşu beş numaradaki ailenin tutum ve davranışlarıyla somutlaştırılmaktadır.

Bu ailenin de Ayşe ve Aydın ismindeki iki çocuğu Ali’nin apartmandaki en iyi arkadaşları olur zamanla. Ayşe ve Aydın’ın ailesinde bile kapıcılara yönelik değişik bakış açıları hüküm sürmektedir. “Babaanne, aksiydi, tersdi ama, bayram gelince, kapıda elini öptürür, mendillerini, harçlıklarını tutuştururdu.” (Meriç, 1998, s. 32). Babaannenin söz konusu bu temizlik ritüeli sınıfsal bir ayrımcılığın yansımasıdır. Geleneksel ve dindar bir figür olarak bayram ritüellerini sürdüren babaanne, alt sınıftan gelen insanlarla mesafeli bir ilişki içinde bulunmayı yeğlemektedir. Bununla birlikte Torunlarının sırf kapıcı çocuğu olduğu için Ali ile oynamasına gönüllü olmaması da babaannenin de sınıfsal olarak onları daha aşağılarda konumlandığını göstermektedir. “[...] Bunlar kapıcı milleti. Yaşadıkları yeri görüyorsunuz. Allah’ın bodrumu. Orada yer, orada yatarlar. Bunların temizliğinden ne beklenir. Her türlü mikrop bulunur vallahi.” (Meriç, 1982, s. 79).

Ayşe’nin anne ve babası, apartmandaki diğer sakinlerin aksine alt sınıftan insanlara karşı daha sıcak ve insancıl bir tutum sergilemekte, onlara sadece hizmet sunan kişiler olarak yaklaşmamakta tam tersine onları da kendileri gibi değerli bireyler olarak görmektedirler. Ayşe’nin annesinin Ali’yi gördüğü yerde ona sarılıp öpmesi ve “Ah sen ne şeytansın, sen ne güzel oğlansın.” (1998, Meriç, s. 33) demesi eşitlikçi bir tutum sergilediğinin ve sınıf farkına rağmen insan odaklı bir yaklaşım benimsediğinin somut bir göstergesidir.

Yardımseverlik adı altında onlara sürekli artık yemek veren altı numaradaki kadının aksine Ayşe’nin annesi üstünlük kurmayan, içten davranışlar gösteren bir tutum sergilemektedir. Ali’nin arkasına hafifçe vurarak onu güldürmesi (krş. age., s. 33) ise hiyerarşik bir ilişki yerine aile sıcaklığını andıran bir dostluk bağı kurmayı tercih ettiğini gösterir. Kendi çocukları ile Ali arasında ayırım yapmayıp işten döndüğünde sırayla hepsini kucaklayarak diğer apartman sakinlerinin aksine kapıcı ailesine karşı sosyal statü farkını unutturan bir yakınlık kurmaktadır.

Ayşe’nin babası da annesi gibi Hüsün Efendi ve ailesine karşı nazik ve saygılı bir tutum sergilemektedir, hatta diğerlerinin aksine evlerine kahve içmeye bile gitmektedir. Böylelikle onları kendi sosyal çevrelerinden ayrı bir grup olarak görmeyip tipik sınıfsal algıların dışına çıkmaktadır. Hüsün Efendi ve karısı Güzel’in de Ayşe’nin babasının bu tutumu karşısındaki düşünceleri aslında insani değerlerin toplumsal statülerden daha önemli olup olmadığı yönünde bir sorgulamaya kapı aralamaktadır.

[...] “Ya herif?” derdi Güzel de. “O da başka bir iyi canım. Hep ıslık çalar, hep ıslık çalar. Hüyyttürü hüyyttürü gezer. Güzel hanım şunu alıver. Güzel hanım zahmet oldu. Hüsün efendi teşekkür ederim, Hüsün efendi sağol. Ağzından bal akar. Yüzü de yakışıklı güzel, gendi de. Hanı ondan başka hangisi aşağı endi de bir gayfemizi içti. Bizim buraya bayılması insanlığından, yoksa onların yeri cennet...” (Meriç, 1982, s. 33).

Hüsün ve Güzel’in gözünde Ayşe’nin babası bir istisnayı temsil etmektedir. Kentleşmenin getirmiş olduğu statü hiyerarşisine tepki olarak geleneksel mahalle kültürüne ait samimi ilişkileri sürdürmektedir. Hüsün de Güzel de kendi yaşam şartlarının farkındadır. Aynı binanın içinde yaşamalarına rağmen Ayşeler’in yaşadığı yeri cennet olarak nitelendirmesi, söz konusu mekânsal ayrışmanın alt sınıflardaki bireyler tarafından da net bir şekilde hissedildiğinin göstergesidir. Ayrıca annenin bu ifadelerinde kırsaldan gelen ve kent hayatının gerek fiziksel gerekse psikolojik zorlu koşullarında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan birçok kişinin yaşamış olduğu kırgınlık ve kabullenışı görmek de mümkündür. “Cennet” ifadesi ile üst sınıfların sahip olduğu konforlu yaşam standartları abartılı olarak yansıtılırken, alt sınıfların mecburen katlandıkları yaşam alanlarına karşı duydukları bilinçli hoşnutsuzluk dile getirilmektedir. Ayşe’nin babasının Ali’nin ailesinin is kokan evine gelerek onların çaylarını içmesi,

Hüsün ve Güzel için büyük bir iyilik gibi görülmektedir, bu durum üst sınıftan alt sınıfa lütfedilen bir iyilik olarak algılanılmaktadır.

5. Çocuk Gözüyle Gecekondu ve Apartman

Ali, köye dair bildiklerinin hepsini anne babasından duymuştur. Kent hayatının kendilerinde bıraktığı yıpratıcı etkiyi biraz olsun azaltabilmek için sürekli olarak köydeki yaşamlarını anımsamakta ve akşamları oğullarına oraların güzelliklerinden bahsetmektedirler. Ali'nin köye olan ilgisi, ailesinin bu anlatımlarıyla her geçen gün şekillenmekte ve zihninde idealize edilmiş bir köy ve doğa imgesi oluşmaktadır. "Ali'nin anlattırmaktan bıkmadığı bu köy, bu gurbet masalı, giderek, onun yaşamasını etkiliyordu. Hüsün de özlemi arttıkça daha güzel anlatıyordu. Güzelledikçe güzelliordu doğayı, dağı, kıyı. Onun anlattığı yoksulluk bile güzel geliyordu Ali'ye." (Meriç, 1982, s. 38). Kent yaşantısının ağırlığı altında ezilen insanların gözünde köy hayatındaki maddi imkânlardan mahrum oluşları herhangi bir sorun oluşturmamaktadır. Eserde Ali, anne ve babasının anlattıklarından yola çıkarak köy hayatını kendi zihninde romantize etmekte, kendi çocuk ruhunda doğayla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Bu yüzden anne babasının hasretini çektiği köy hayatının izlerini yaşadıkları yerde bulmaya çalışmakta ve kentin içinde kırsalı aramaktadır. Kentin gerçekliği ise onun zihnindeki düşlerine ket vurmakta, hayalindeki köy imgesini yerle bir etmektedir.

İşte Ali, anasıyla babasının içini yakan bu özlem yüzünden, bilmediği, görmediği doğayı bir düş gibi sevmeye başladı. Aklına estikçe, apartmanın arkasındaki boş arsalarda, açıklık yerlerde oynamaya giderdi. Eski, kurumuş dere yatağının yamacına oturur, karşı tepelerde yapılan evleri seyreder, oralarındaki ağaçlıklara bakar bakar düşünürdü. Rüzgâr kulaklarında uv uv etsin diye beklerdi. Her seferinde de yeni yapılan yoldan bir kamyon geçer, onu soluğunu tıkayan bir toz bulutu içinde bırakırdı. Rüzgâr da hiç vuv vuv etmezdi. Ali, bunun nasıl bir şey olduğunu öyle merak ediyordu ki... (Meriç, 1982, s. 39).

Ali'nin kurumuş dere yatağının yamacına oturup düşüncelere dalması, doğa ile kent arasındaki karşıtlığı güçlendirmektedir. Her geçen gün artan betonlaşma doğaya giderek zarar vermekte, bir zamanlar akar halde bulunan dereler artık kurumaktadır. Karşı tepelerde evler yapılsa da henüz tamamen betonlaşmamıştır, ağaçlıklı alanlar bulunmaktadır. Bu durum ise hala yaşanılabilir yerlerin olduğunu ama yeni yapılan evlerle birlikte her geçen gün bu alanların da azaldığını göstermektedir. Düşlediği köy hayatını oralarda bulabileceğini düşünen Ali, şehrin giderek daha da betonlaşmasına neden olan kamyonların yol açtığı insanın soluğunu tıkayan bir toz bulutu içinde kalmaktadır. Kentleşme adı altında giderek artan betonlaşma yüzünden Ali'nin köyü düşlemesi bile zorlaşmaktadır. Ali; kırsaldan göç etmiş, kentte umut ettikleri hayata kavuşamadıkları için geldikleri yere dönmeyi hasretle bekleyen ama çocuklarının eğitimi veya maddi imkânsızlıklar yüzünden geri de dönemeyen ailelerin kırsaldan bağları kopmuş, rüzgârın gerçek uğultusunu bile duyamamış olan çocuklarının temsilcisi gibidir.

Ali, ilkokulun dördüncü sınıfına geldiğinde, karşı tepelerde kurulan gecekondu çöğalmaya, giderek apartmanlara doğru yayılmaya başlamışlardı. Her gün yenileri yapılıyordu. Bir yandan da apartmanlar onlara yaklaşıyordu. Artık çevrede hemen hemen hiç boş arsa kalmamıştı. [...] Ali, alıp başını, gecekonduya doğru bir gezintiye çıktı. [...] Amacı, ta karşıda kurulan gecekondu oradaki ağaçlığa gitmekti. Hayatında gördüğü tek büyük ağaçlık orasıydı çünkü. Bu gecekondu, onun çok hoşuna gidiyordu. Uzaktan bir horoz sesi gelince, içinden sevinçli bir gülüş yükseliyordu. Hepsinin önünde küçük bir bostan vardı. Ali, bir de tavukları çok seviyordu. Hele civcivleri gördüğü zaman yüreği öylesine çırpınmaya başlıyordu ki, onun da civcivleri olsa, başka hiçbir şey istemeyeceğini sanıyordu (Meriç, 1982, s. 41).

Büyüdükçe kentleşme sürecini daha bilinçli algılamaya başlayan Ali, ailesinin kendisine köy hayatı hakkında anlattıklarından da yola çıkarak kentsel dönüşüm içinde kendi aidiyet duygusunu şekillendirmeye çalışmaktadır. Kentte yeni bir yaşam kurmaya gelenlerin ilk mekânları olan gecekondu betonlaşan ortamda yeşil kalmayı zor da olsa başarabilmektedirler. Bu bakımdan kentleşmenin ve modernleşmenin simgesi durumunda olan apartmanlar, Ali’ye ailesinin anlattığı köy hayatının kent içindeki tek eşdeğeri olabilecek olan gecekondu da yavaş yavaş kuşatmaktadır. Ali’nin gözünden anlatılan bu süreç aslında çocuklarda mekân algısının nasıl şekillendiğine dair önemli bir ipucu vermektedir. Ona göre kentleşme ve modernleşme demek yeşilin azalması, doğal yaşam alanlarının daralmasıyla eşdeğerdir. Burada Ali’nin düşlediği köy mutluluğu ve huzurunu gecekondu alanlarında bulacağına yönelik düşüncelerinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Onun için gecekondu, bahçeli köy evleri gibi önlerinde küçük de olsa bir bostanı olan, en azından soğan gibi temel yiyeceklerini temin edebilecekleri ve oturanlara doğayla iç içe olma şansı sunan mekânlardır. Aynı zamanda bu mekânlarda hayvanlar da yetiştirilmekte böylelikle oralarda yaşayanlar süt, yumurta vb. gibi temel hayvani ürünlerini evde temin edebilmektedirler.

Ali’nin gözünde bahçelerinde tavukların civcivlerin bulunduğu gecekondu yaşama dair izler bulunmaktadır. Civcivleri olsa hayatta başka hiçbir şeyin eksikliğini duymayacağına yönelik hisleri ise kent hayatında mümkün olmayan üretme, insan dışındaki canlılarla temas kurma ve sahiplenme duygusunun eksikliğini de göstermektedir. Bunun yanı sıra Ali için gecekondu, apartmanlaşmış bölgelerde artık neredeyse hiç kalmamış olan yeşil alanlarda keşif gezileri yapmaya olanak sağlayan mekânlar olarak kişide bağımsızlık hissi de uyandırmaktadır. Ali’ye göre apartmanlaşma, betonlaşma ve doğadan uzaklaşma anlamına gelirken gecekondulaşma, doğayı az da olsa koruyabilmektir. Ali için hızla betonlaşan kentlerde doğa yok, köy hayatı ise bu betonlaşma yüzünden ulaşılamayan bir düş gibidir. Bu bakımdan Ali’nin gözünde gecekondu kent ile köy ve/ya kır arasındaki geçiş mekânıdır.

Ali’nin gecekondu mekânlarına dair yapmış olduğu tasvirde kırsaldan kente göç eden pek çok ailenin yaşadığı kimlik bunalımını görmek mümkündür. Eski yaşam tarzından kopamayan kır insanı kentlerde de alışkanlıklarını sürdürme çabasıdadır. Gecekondu insanların söz konusu ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alanlar apartmanlar bu durum için uygun değildir. İnsanların kırsaldaki alışkanlıklarını bırakamayıp geldikleri yeni yerlerde de aynı şekilde yaşamaya çalışmaları bulundukları yere ayak uyduramamalarına neden olmuş, bu durum da kentleşme ve kentleşememe gibi yeni kavramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ali’nin söz konusu mekânlarda gezintiye çıkma çabası ise o daha doğmadan önce kente gelen ve bir daha köye ayak basamayan anne babasının anlattıkları doğrultusunda köklerini bulma çabası olarak değerlendirilebilir. Gecekondu mahallesinde çıktığı gezintinin sebebi basit bir can sıkıntısı ya da çocukça bir macera değil, tam tersine kentte kaybolan kimliğini bulma ve böylece aidiyet kazanma çabası olarak okunmalıdır.

Ali’nin gözünde gecekondu mekânları, köyün bir devamı niteliği taşıırken annesi için söz konusu yerler yoğun göçler sonucu kentin kıyısında kurulmuş, yoksulluğun ve düzensizliğin hüküm sürdüğü alanlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Ali ile annesinin gecekondu algısı farklılık göstermektedir. Ali’nin gecekondu yaşamına yönelik idealize edilmiş algısı ile annesinin gerçekçi hatta olumsuz yaklaşımları bireysel deneyimlerin ve kuşak farkının mekân algılarını nasıl şekillendirdiğini gösterir.

[...] Gecekondu evleri güneşin içindeydi. Hem bahçeleri hem ağaçları, hem çiçekleri vardı. Üstelik bir de tavuklarla, civcivlerle! Ali gidip orada yaşamak istiyordu ya, anası karşı çıkıyordu. “Emme..” diyordu, “İyi olmasına iyi ya, suları yok. Helaları dışarıda. Kış kıyamatta abuu! Zor.

Suyu tenekelerle ta nerelerden taşıyorlar. Bizim yerimiz kötü, emme, suyumuz iyi. Hiç olmadı musluğu açtın mı, hem ıscak suyumuz, hem soğuk suyumuz, şöyle bolcana... Oh!" (Meriç, 1998, s. 43).

Güzel'in gecekondular algısı pratik yaşamın koşullarıyla şekillenmektedir. Ev içi sorumlulukların çoğunlukla kadınlarda olması gerçeğinden yola çıkarak su taşımak, dışarıda tuvalet kullanmak gibi gecekondular yaşamıyla özdeşleşen zorluklar Güzel'in gözünde apartmanları daha katlanılır mekânlar haline getirmektedir. Hüsün'ün karısının gecekondular hakkındaki olumsuz yargılarına şiddetle karşı çıkarak onu eksik akıllılıkla suçlaması ise cinsiyet rollerinin de mekânsal algılamalarda etkin rol oynadığı göstermektedir.

[...] Hüsün kızırıyordu Güzel böyle söyledikçe. "Get kız işine, eksik akıllı. Suyu batsın. Depoların içini gördün mü heç? Pislik kayınıyo. Kocasını mu sandın musluktan akını. Mezerin dibindeyiz, gün ışığından yoksun kaldık. Köstebek miyiz neyiz. Bi param olsun, bi yer alayım... Bi gondur ettim miydi! Ah gara donlu felek ah!" diyordu (Meriç, 1982, s. 43).

Hüsün için gecekondular apartmanlara göre daha yaşanılabilir yerlerdir. Yaşadıkları apartmanın bodrum katının güneş ışığından yoksun ortamı ona kendini hayvan gibi hissettirmektedir. Yeterli parası olması durumunda sahip olmak istediği şeyin bir gecekondular olması da apartman yaşantısının boğucu etkisinden kurtularak kendine özgür bir alan yaratma ve kendi toprağına sahip olma arzusunun yanı sıra daha insani yaşam şartlarına kavuşma arayışının da kanıtıdır. Borulardaki pis suları içmeleri, bodrum katının karanlık ve pis havasını soluklamak zorunda kalmaları, değersiz hissetmesine neden olmakta; gecekondular mekânlarını tüm bu zorluklardan kaçabileceği alanlar olarak zihninde ve dilinde güzellemesine yol açmaktadır.

Ali, köy özlemiyle yanıp tutuşan ailesinin söylediklerinden etkilenecek gecekondular her geçen gün daha çok merak eder. O gecekonduların arasındaki eski bir köşkte cinli bir kadının yaşadığı söylentisi ise ilk başlarda oraya gitmesini engeller. Arkadaşı Mahmut'un yaşlı kadın hakkında Ali'ye, "La, orada, bi cinni kadının evi var. Bembeyaz saçlı bir kadın. Yüz yaşındaymış diyorlar. Sabahtan akşama, bahçede dolanır durur. Ağaçlarından erik, dut, kayısı ne istersen yi, bişey demez. Yiyin yavrılarım yiyin, der. Der ya, cinni diye biz korkuyoruz, gitmiyoruz. Gitme sen de la. Cin çarpar adamı..." demişti (Meriç, 1982, s. 45).

Civarda yaşayanlar tarafından cinli olduğu sanılan kadın aslında yaşlı bir musiki öğretmenidir. Eşinin vefatından sonra çocukları başka yere gitmesi ve kentsel dönüşüm yüzünden evlerini satan komşularının da oraları terk etmesi yüzünden yalnız başına eski bir köşkte yaşadığı için cinli sanılmaktadır. Bu durum, aslında kentleşmeyle birlikte insanların nasıl bir yalnızlaşma ve güven sorunu yaşadığını göstermektedir. Yaşlı musiki öğretmeni Nazlı Hanım, bahçesindeki yiyecekleri çocuklarla seve seve paylaşan eli açık birisi olmasına rağmen etrafta dolanan söylentiler yüzünden çocuklar tarafından korkunç bir varlık gibi algılanmaktadır. Bunun nedeni ise birkaç açıdan yorumlanabilir. Öncelikle giderek kalabalıklaşan kentler içerisinde insanların birbirlerine olan güvensizlikleri, onları çocuklarını dış dünyanın tehlikelerinden korumak için önyargı temelli yanlış değerlendirmelere yönlendirmiş olmasıdır. Başka bir önemli husus ise Nazlı Hanım gibi, zamanında toplumda oldukça saygın bir konumu olan, Atatürk'e bile keman çalmış birinin giderek nasıl yalnızlaştığı; eğitimi, kültürü ve yüksek kalitedeki yaşantısının çevresindekiler tarafından anlaşılmadığıdır. İnsanların onun gerçek kimliğini öğrenmek yerine hakkında söylentiler çıkarması ve Nazlı Hanımın bu yüzden dışlanan biri haline gelmesi, kentleşmenin bireysel ve toplumsal temelde yol açtığı olumsuzluklardır. Gecekondular oluşum özellikleri bakımından hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin ön planda olduğu yerlerdir, buna karşın güven duygusu oralarda bile kentleşme hızına bağlı

olarak azalmaktadır. İnsanlar, giderek yalnızlaşarak hem kendilerine hem de birbirlerine yabancılaşmaktadırlar.

Nazlı hanımın bulunduğu çevredeki kişiler tarafından doğru algılanamamasını gecekondulaşma ve apartmanlaşma süreci çerçevesinde çeşitli sosyolojik nedenlere dayandırmak mümkündür. Nazlı hanım gibi özellikle kültürel sermayesi yüksek bireylerin ekonomik kazanç elde etmek gibi birincil amaçları bulunmamaktadır. Kentleşme sürecinde birçok kişinin aksine onun aile yadigârı evinden vazgeçmeyip orada tek başına yaşamayı tercih etmesi, sahip olduğu kültürel ve sosyal sermayeyi yok etmeme çabasıdır.

Roman, Ali’nin kayıp lâ sesini aramasıyla başlar ve Nazlı hanımla tanışmasıyla açıklığa kavuşur. Kayıp lâ sesi aslında insanların birlik içinde yaşayabileceklerine yönelik bir semboldür. Eserin başında belirsizlik içeren la sesi ifadesi eserin sonunda yaşlılıktan kaynaklanan unutkanlık ve yalnızlaşma sürecine bir göndermenin yanı sıra çocuk gözünden toplumsal çevre ve insanları anlayabilmeye yönelik bir sorgulama sürecinin de başlangıcı niteliğindedir.

[...] “Sen şarkı bilir misin? Şarkıları sever misin bakayım?” diye sormuştu. “Ah ben lâ sesini bulamıyorum artık. Hiç bulamıyorum. Bir bulabilsem, sana ne şarkılar öğrettirdim. La sesi çok önemlidir. [...] Bizim bu deli çocuklar, biz sana bulacağız diyorlar. La sesini bulacaklarmış. Bilmem ki! Belki! Şarkı söylemesini bilmeyenler, insanları sevmesini de bilmezler. Bizim çocuklar da böyle düşünüyorlar. La sesini bulunca, tüm insanların aynı şarkıyı söyleyebileceklerini. Ah! Ne yazık! Tüm insanlar aynı şarkıyı söyleyebilirler. Bak dinle...” (Meriç, 1982, s. 80).

Romanın başında Ali’nin belirsiz bir arayış ve bireysel bir keşif çabası olarak ortaya çıkan kayıp la sesi, ancak romanın sonunda anlam kazanır. “La sesi” metaforu uyumun ve insanlar arasındaki bağları güçlendiren ortak bir birlikteliğin sembolüdür. Değişik frekanslardaki seslerin değişik perde duyuları oluşturmasıyla müzik meydana gelmektedir. 440 Hz yani dalgaları saniyede 440 kere devir yapan bir sesin kişide uyandırdığı psikolojik tepki ise la notasını oluşturur. Bilinçli olarak ilk sözcüklerini söylemeye başlayan bebekler ise iki üç perdeden fazla olmamak şartıyla duydukları bu perdeleri (müziği) söyleyebilirler, yani la sesini çıkartabilirler (Peynircioğlu, 1996, s. 13). Bu noktada la sesi her insanın doğduğunda sahip olduğu bir ortaklıktır denilebilir. Zamanla bu doğal ortaklık bozulmakta; insanlar birbirini anlamaz hale gelmektedir. Nazlı hanımın da eserde vurgulamak istediği aslında budur. Yani doğuştan sahip olunan o ortak dil yeniden bulunursa birlikte uyum içinde yaşamak daha kolay hale gelecektir.

Romanın sonunda Ali, arkadaşı Ayşe’nin söylediği bir şarkının içinde nihayet la sesini bulur.

-Sen şarkı söylemesini bilir misin?

-Tabi bilirim. Bak söyleyeyim mi. Ay ışığında gökyüzü la la la... Senin adımı la...

-Dur bi Dakka. Dur be! Sen la sesini biliyorsun öyleyse?

-Nasıl la sesi? [...]

-Nasıl la sesi, söylesene. Ne demek la sesi? Laaaaaa mı? (Meriç, 1982, s. 92).

Her ne kadar burada la sesi soyut bir kavram olmaktan çıkarak aralarındaki uyumun, ortak bağın ve birlikte yaşayabilmenin somut bir göstergesi haline geliyor. Ayşe’nin la sesini farkında olmadan söylemesi ise aslında var olan bir uyuma dikkat çekmekte. La sesinin keşfi, sosyal statülerin ve yaşam şartlarının farklılığına rağmen insanca ortak bir yaşamın mümkün olduğuna bir göndermedir.

Sonuç

Toplumsal meseleleri ağırlıklı olarak eserlerinin merkezine alan Nezihe Meriç, Alagün Çocukları adlı romanda kırsaldan göç etmek zorunda kalan insanların kent hayatında yaşadığı sorunları ele almaktadır. Özellikle köylerdeki ekonomik koşulların yetersizliği yüzünden büyük umutlarla kentlere gelen göçmen ailelerin en temel sıkıntılarının temeli karınlarını doyurabilecekleri bir iş ve barınacakları bir yer sorunudur. Bu noktada gecekondu, kırsaldan gelenler için hem barınak hem de bahçelerinde temel besin maddelerini yetiştirebilecekleri, aynı zamanda köy hayatında alışkın oldukları yaşıntıyı sürdürebilecekleri mekânlar olarak ortaya çıkmıştır.

Modernleşme ve kentleşme sürecinin doğal bir parçası konumunda olan gecekondu yaşıntısıyla birlikte devam eden bir başka olgu da apartmanlaşmadır. Kırsaldan gelenlerin bir kısmı geldikleri yerlerde kapıcılık yaparak geçimlerini sağlamakta, apartmanların bodrum katlarında uygun olmayan yaşam şartlarına razı olmaktadır. Geri dönmek isteseler de geldikleri yerlerdeki ekonomik şartların yetersizliği ve kentte çocuklarını okutabilme umutları onları bu düşüncelerinden alıkoymaz.

Apartmanlarda kapıcılık ile geçimlerini sağlayan göçmen aileler, evlerinin kötü fiziki şartlarının yanı sıra sosyal statüleri nispeten yüksek apartman sakinlerinin olumsuz tavırlarına da katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Eserde apartman ve gecekondu olgusu kısmen çatışma içinde görülebilir. Kahramanın annesi tüm zorluklara rağmen apartmandaki yaşam koşullarını gecekonduya göre yeğ tutarken, babası Hüsnü hasretini çektiği köy yaşıntısı ve doğanın özlemini gecekondu mekânlarındaki yeşilliklerde bulacağına inanmaktadır. Çocuk gözüyle gecekondu ise düşlenilen köy imgesi ile aynıdır. Bu bakımdan aynı çatı altında yaşayan kişilerin bile gecekondu ve apartmanlaşma olgularına bakış açıları farklıdır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2012). Esenler’de yaşamak memlekette ölmek. Göç ve kente uyum sürecinde hemşehrlik. M. Şentürk (Ed). *Göç, kentleşme ve aidiyet ekseninde Esenler’i anlamak*, içinde (s. 185-222). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. & Tekgöz, N. (2020). Göç. *Kent çalışmalarına giriş kır, kent ve göç sosyolojisi*, M. Şentürk & Y. Adıgüzel (Ed.). 1. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık. 303-394.
- T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri (1997). *Türkiye’de kırsal kesimden kente göç ve bölgeler arası dengesizlik (1970-1993)*, Z. G. Akgür (Haz.). 1. Baskı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 209-222.
- Çopur, Y. (2022). Nezihe Meriç’in öykülerinde tema. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 446-456.
- Ereici, D. (2011). *Nezihe Meriç’in eserlerinde kadın kimlikleri ve 1950’lerin kadın sorunları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Meriç, N. (1982). *Alagün Çocukları*. 2. Basım. İstanbul: Can Yayınları.
- Onat, Ü. (1993). *Gecekondu kadınının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Önder, A. (2006). *Nezihe Meriç’in öykücülüğü*. [Yüksek Lisans Tezi]. Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Özdemir Metlioğlu, S. (2018). Türkiye’de göç ve gecekondu olgularına tarihsel bir bakış. R. Şimşek (Ed.) *Göç sosyolojisi -farklı boyutlarıyla göç-*. İçinde (s. 109-129). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Peynircioğlu, Z. F. (1996). Müzikte algılama ve bellek. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(37), 13-23.
- Şentürk, M. (2012). İstanbul’da göç, yoksulluk ve kentsel dönüşüm. *Göç, kentleşme ve aidiyet ekseninde Esenler’i anlamak*. M. Şentürk (Ed.). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Yayınları.
- Taşcı, H. (2012). Göçün mekânı: Esenler ve mekânın değişimi. M. Şentürk (Ed.). *Göç, kentleşme ve aidiyet ekseninde Esenler’i anlamak*, içinde (s. 155-184). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Yayınları.
- Tuncer, C. O. (2021). *Türkiye’de iç göç ekonomik ve ekonomik olmayan belirleyiciler*. Ankara: TİAV Türk İdari Araştırmacılar Vakfı.
- Tümtaş, M. S. (2020). *Nöbetleşe dışlanma göç ve sosyal dışlanma olgusu*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, İ. (2023). *Nezihe Meriç’in öykülerinin psikanalitik açıdan incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mardin: Artuklu Üniversitesi.